

LIBERTATEA DE EXPRIMARE RELIGIOASĂ, ÎNTRE SCHISMĂ ȘI AMENDĂ CONTRAVENTIONALĂ. CAZUL DE DEFĂIMARE DE LA BISERICA SF. DUMITRU DIN BUZĂU (2011)*

IEROMONAH DRD. IUSTIN TABAN**

ABSTRACT: The present study aims to investigate the legal and reasonable boundaries for expressing religious ideas in public, with focus on the defamation case at the orthodox Liturgy of St. Demeter's church from Buzău in the year 2010. During the celebration, a number of eight schismatic-orthodox protesters entered the church and shouted defamatory slogans against the Patriarch and the Synod of the Romanian Orthodox Church. At least four of the protesters were given a contraventional penalty by the police agent on the basis of Law 61/1991 regarding the breaking of public peace, and following the legal contestation, the case was sent to the Justice Court of Buzău. The stake of this case is to understand in which circumstances can one exercise the right of expressing critical religious ideas, in a manner that should not violate the law, the Constitution, but also, in the canonical perspective, the procedure of canon law.

KEYWORDS: freedom of expression, schism, penalty, patriarch, Romanian Orthodox Church, Stat-Church relation, freedom of speech, Civil Law, Romanian legislation

I. SUBIECT, ARGUMENT ȘI NATURA PROBLEMEI

Deschidem în studiul de față un caz interesant de problematizare a libertății de exprimare religioasă, mai exact de investigare a limitelor ei în raport cu libertatea, reputația și dreptul la demnitate al celorlalți. Într-o societate democratică fondată pe principiul pluralismului politic¹ nu putem evita ideea pluralismului religios. Avem idei care afirmă și idei care contrazic, idei care încuviințează și idei care critică.

* Studiul a fost redactat sub îndrumarea Pr. conf. univ. dr. Vlaicu Patriciu, care și-a exprimat acordul pentru publicare.

** Doctor la Școala Doctorală de Teologie „Isidor Todoran”, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, email: ionut.taban@ubbcluj.ro

¹ Principiul pluralismului este înscris în art. 1 alin. 3 din Constituția României: „România este stat de drept, democratic și social, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenilor, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și *pluralismul politic* reprezintă valori supreme, în spiritul tradițiilor democratice ale poporului român și idealurilor Revoluției din decembrie 1989, și sunt garantate”; de asemenea, v. art. 8, alin. 1 (Pluralismul și partidele politice): „Pluralismul în societatea românească este o condiție și o garanție a democrației constituționale” (Constituția României din 21 noiembrie 1991, republicată în Monitorul Oficial [M.O.] nr. 767/31.10.2003).

Problema-cheie aici este să determinăm care sunt cadrul și condițiile pe care trebuie să le îndeplinească exprimarea religioasă critică pentru a fi legitimă? Și nu doar legitimă, ci și legală – din punct de vedere al dreptului civil, și canonică – din punctul de vedere al procedurilor dreptului bisericesc.

Investigația ne-a fost prilejuită de existența a patru hotărâri ale Judecătoriei Buzău din anul 2011 – Sentințele civile 3408/09.05.2011², 3534/11.05.2011³, 5957/12.09.2011⁴ și 657285/10.10.2011⁵ – care privesc, în fond, aceeași speță. În mod concret, despre ce este vorba? În data de 07 noiembrie 2010, un grup de 8 persoane, din care 2 bărbați și 6 femei, autodeclarați creștin-ortodocși, în fapt schismatici care nu recunoșteau ierarhia Bisericii Ortodoxe Române, au pătruns în biserica Sf. Dumitru din Buzău în timpul Sfintei Liturghii, în jurul orei 09.50, și au scandat mai multe lozinci de schimbare a patriarhului și de reformare a Sfântului Sinod. Aceștia au deranjat slujba Sfintei Liturghii și au indignat enoriașii, care au fugit după cei 8 protestatari și au reținut dintre ei 1 bărbat (H.L.) și 3 femei (S.R., S.L., M.A.⁶). Între timp, preotul paroh N.P. a făcut apel la 112, în urma căruia agentul IPJ Buzău a întocmit patru procese-verbale de contravenție cu câte 200 lei amendă pe numele celor patru persoane în temeiul art. 2 pct. 26 din Legea 61/1991⁷ privind încălcarea liniștii publice, adică „provocarea ori participarea efectivă la scandal în locuri sau localuri publice”⁸. H.L., S.R., S.L. și M.A. au contestat individual în instanță amenda și procesele-verbale de contravenție, cu motivarea că fapta lor nu a fost ilegală și că și-au manifestat critica „în mod pașnic” într-o societate democratică, ceea ce a deschis cele patru dosare de plângere contravențională pe rolul Judecătoriei Buzău.

Pentru a avea o înțelegere structurată a cazului, vom prezenta mai întâi faptele concrete ale celor 4 protestatari, apoi temeiurile de drept invocate în apărarea lor, și, în cele din urmă, temeiurile de drept invocate de instanță în răspuns la aceste apărări și în dezlegarea cauzei. Odată precizate aceste temeiuri de drept civil, vom face și o analiză a normelor de drept bisericesc, a felului în care canoanele și legislația bisericească actuală încadrează fapta de criticare a ierarhiei Bisericii Ortodoxe Române, în

² Dosar 244/200/2011 Jud. Buzău.

³ Dosar 246/200/2011 Jud. Buzău.

⁴ Dosar 243/200/2011 Jud. Buzău.

⁵ Dosar 242/200/2011 Jud. Buzău.

⁶ Pentru motive de anonimitate și protecție a datelor personale, conform Legii 363/2018 privind protecția datelor personale (M.O. 13/07.01.2019), vom folosi nume abreviate cu inițiale pentru toate persoanele fizice menționate în prezenta speță.

⁷ Legea nr. 61 din 27 septembrie 1991 pentru sancționarea faptelor de încălcare a unor norme de conviețuire socială, a ordinii și liniștii publice, publicată în M.O. nr. 387 din 18 august 2000; forma consultată este cea valabilă în perioada 22.07.2010 – 30.01.2011, adică la data săvârșirii faptelor contravenționale.

⁸ Pentru un studiu relevant în această chestiune, v. Mihai Costin TOADER, „Tulburarea ordinii și liniștii publice. Linii de demarcație între răspunderea contravențională și răspunderea penală”, *Dreptul*, nr. 3, 2020, pp. 118-126.

⁹ Toate afirmațiile celor 4 petenți se regăsesc în dispozitivul sentințelor menționate, și vor fi citate ca atare.

ce context o interzic și în ce context o permit. Altfel spus, cum vede dreptul nostru bisericesc intern, ca drept special, acest conflict minoritate schismatică – majoritate ortodoxă, față de dreptul civil, general aplicabil relațiilor sociale între toate entitățile, persoane fizice, persoane juridice sau unități de cult?

CONȚINUTUL DE FAPT

Revenind la miezul faptic al cazului, să cercetăm îndeaproape acuzațiile și criticile Raduse de cei 4 protestatari schismatici conducerii Bisericii Ortodoxe Române la Liturghia din 07.11.2010 a bisericii Sf. Dumitru din Buzău, consemnate în cadrul ședințelor de judecată. Vom trata aceste patru dosare de plângere contravențională ca o singură speță, făcând delimitările necesare, de la caz la caz.

Din cele trei femei protestatare, S.R., care a primit prima sentință, și care s-a declarat „creștin-ortodoxă”, a recunoscut că a strigat în biserica Sf. Dumitru că „avem nevoie de un Sinod Sfânt și nu de unul compromis”, a susținut că afirmațiile ei au fost făcute „în mod pașnic”, și, de asemenea, că este „dreptul său, potrivit Pidalionului, să ceară schimbarea episcopilor nevrednici sau a căror hirotonie nu mai este valabilă”¹⁰. Martora M.A.¹¹ a confirmat declarațiile lui S.R., precizând că S.R., „după ce se citise Evanghelia în biserică [a spus]... că ar trebui schimbată conducerea bisericii ce nu și-a făcut datoria”¹².

Cea de-a doua protestară, S.L., declarându-se și ea „creștin-ortodoxă”, a admis că a protestat în biserică prin lozinci precum „avem nevoie de un Sinod Sfânt” și „vrem patriarh nepătat să ne scape de păcat”. La fel ca S.R., a considerat că discursul său a fost o „manifestație pașnică” ce urmărea, în fond, „aducerea la conducerea Bisericii a unor preoți cu moralitate de necontestat”¹³.

A treia protestatară, M.A., care a servit ca martor și în cazul lui S.R., precizând că este „creștin-ortodoxă”, a confirmat că a declarat în biserica Sf. Dumitru că „avem nevoie de un Sinod Sfânt, iar nu de unul compromis” sub formă de afirmații „pașnice”. În afară de aceasta, și-a motivat poziția, întocmai ca S.R., prin argumentul că „potrivit Pidalionului, este dreptul ei de a cere schimbarea episcopilor nevrednici”, deoarece în trecut a încercat și pe calea petițiilor – probabil către conducerea Bisericii Ortodoxe Române (?) – și nu a primit niciun răspuns. Mai mult decât atât, M.A. a invocat, ca principiu general – fără să menționeze articole exprese – că Legea Cultelor și Statutul Bisericii Ortodoxe „permit a se protesta chiar și în cadrul bisericii împotriva ierarhilor nevrednici”. Totodată, a argumentat că „libertatea de exprimare cuprinde

¹⁰ Toate susținerile și afirmațiile petentei S.R. se regăsesc în cuprinsul Sentinței Jud. Buzău nr. 3408/09.05.2011 în Dosar 244/200/2011; textul sentinței a fost preluat de pe portalul legislativ <https://www.ilegis.ro>.

¹¹ M.A. este totodată petenta în Dosar 243/200/2011 al Jud. Buzău.

¹² Afirmație regăsită tot în cuprinsul Sentinței nr. 3408/09.05.2011 a Jud. Buzău.

¹³ Susținerile petentei S.L. sunt parte din dispozitivul Sentinței Jud. Buzău nr. 3534/11.05.2011 în Dosar 246/200/2011, consultată pe portalul legislativ <https://www.ilegis.ro>.

nu numai ideile primite favorabil sau indiferent de colectivitate (...) ci și pe acelea care ofensează, șochează sau deranjează etc.”¹⁴, idee recurentă, de altfel, întâlnită ca pledoarie comună în procesele privind libertatea de exprimare, enunțată fie de magistrat, fie de avocații uneia dintre părți. În completare la declarațiile lui M.A., preotul paroh N.P., ca martor, a precizat că cele 8 persoane „au pătruns în biserică inițial fără a tulbura ordinea, iar apoi, la câțva timp au început să scandeze: Jos patriarhul! Jos episcopul! Jos mafioții! Jos comuniștii!”. De asemenea, N.P. a confirmat existența unui „grup anarhic de pe raza județului Buzău”¹⁵ care obișnuiește să pătrundă în bisericile ortodoxe și să tulbure desfășurarea slujbelor prin diferite scandări, precum a făcut și la biserica Sf. A. din Buzău. N.P. a menționat că un asemenea grup a venit anterior la biserica sa, Sf. Dumitru, în primăvara anului 2010, și a produs scandal, însă în acel moment protestarii nu au putut fi prinși și identificați.

Cel de-al patrulea protestatar, bărbatul H.L., a avut poziția cea mai dezvoltată, fiind singurul care și-a susținut afirmațiile cu temeiuri din Canoane sau Sf. Scriptură. Și el, ca celelalte 3 femei, a declarat că este „de religie creștin-ortodoxă”, și că a protestat spunând „Salvarea ortodoxiei prin schimbarea ierarhiei!” și „Vrem patriarh nepătat să ne scape de păcat”, afirmații făcute „pe un ton pașnic”, ce urmăreau „aducerea la conducerea bisericii a unor preoți cu moralitate de necontestat”. De asemenea, a invocat că este „dreptul lui, potrivit Pidalionului, *adică legile și canoanele după care se conduce BOR* [sic!], să solicite schimbarea episcopilor care nu mai sunt vrednici... sau a căror hirotonire nu mai este valabilă”. La fel ca M.A., H.L. a amintit că a făcut demersuri „și pe calea petițiilor – [probabil tot către conducerea Bisericii Ortodoxe Române (n.n.)] – dar nu a primit niciodată răspuns”¹⁶.

Ceea ce este interesant la pledoaria lui H.L. sunt temeiurile scripturistice pe care le invocă în apărarea poziției sale, și nu le vom analiza aici, ci deocamdată vom face mici comentarii pe marginea lor. Amintind de Pidalion ca temei pentru reformarea conducerii Bisericii, H.L. a pledat cu următorul pasaj: „Curățiți dar Biserica, înlăturând pe cei nevrednici”¹⁷, în fapt un extras din Can. 89 Sf. Vasile cel Mare despre recrutarea persoanelor din cler¹⁸. De asemenea, a invocat pasaje din epistolele Sf. Ap. Pavel, cu traducere ușor diferită față de Biblia ortodoxă: „Dați afară din mijlocul vos-

¹⁴ Declarațiile petentei M.A. sunt integrate în dispozitivul Sentinței Jud. Buzău nr. 5957/12.09.2011 în Dosar 243/200/2011, preluată de pe portalul legislativ <https://www.ilegis.ro>.

¹⁵ Susținerile martorului preot paroh N.P. sunt tot din cuprinsul Sentinței 5957/12.09.2011 a Jud. Buzău.

¹⁶ Toate afirmațiile petentului H.L. sunt integrate în Sentința 657285/ 10.10.2011 a Jud. Buzău în Dosar 242/200/2011, preluată de pe portalul legislativ <https://www.ilegis.ro>.

¹⁷ *Pidalion* (Cârma Bisericii), cuprinzând Canoanele Sfinților Apostoli, Canoanele Sinoadelor Ecumenice, Canoanele Sinoadelor Locale, Canoanele Sfinților Părinți orânduie și tâlcuite de Arhim. Zosima Târâlă și Ic. Stavr. Haralambie Popescu, București, 1992, p. 159.

¹⁸ „Can. 89 Vasile: „ați permis preoților și diaconilor să introducă în Biserică, din atașament personal, persoane nevrednice, pe care ei le-ar dori, fără o viață bine examinată, fie datorită rudeniei, fie dintr-o altă prietenie (...) de frica recrutării în armată (...) să curățați Biserica, alungându-i pe cei nevrednici din ea” (v. pentru concordanță Can. 13 Anc.; 14 Neoez.; 8, 10 Ant.; 57 Laod.; 6 Sard.); toate canoa-

tru pe cel rău”¹⁹ și „Nu fiți părtași faptelor rele, ci osândiți-le fățiș” (Corinteni, 5-13)²⁰. În temeiul acestor pasaje, H.L. a considerat că a demonstrat că tocmai „canoanele și Tradiția Sf. Biserici dau dreptul de a protesta chiar în cadrul Bisericii împotriva ierarhilor nevrednici acuzați sau chiar *dovediți de colaborări dubioase* [sic]”²¹. Nu e cazul să antamăm aici felurite ipoteze privind presupusele relații „dubioase” ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române, sau să încercăm să ne dăm seama la ce s-a referit H.L. în contextul anului 2011. Valoros pentru cercetarea noastră este să verificăm legitimitatea modului de a critica ierarhia Bisericii Ortodoxe, din punct de vedere al dreptului civil sau al celui bisericesc, iar nu de a examina pe fond acuzații de altfel nesustinite și insuficient dovedite, care ne sunt indiferente.

TEMEIURI DE DREPT INVOCATE DE PĂRȚI ȘI DE INSTANȚĂ

După ce am prezentat și am înțeles suficient faptele cazului, este momentul să analizăm temeiurile de drept invocate de cei patru protestatari (S.R., S.L., M.A., H.L.) în apărarea lor, fie direct, fie prin avocați, după care să observăm temeiurile legale ridicate de instanță în răspuns și în dezlegarea cauzei. În prealabil, trebuie spus că nu ne interesează chestiunile strict procedurale, care nu au legătură cu problematica libertății religioase sau cu evaluarea gradului de pericol social al faptei pentru relațiile religioase. Spre exemplu, contestarea legalității procesului-verbal de contravenție de către S.R., S.L., M.A. și H.L. în sensul că nu cuprinde suficient de clar descrierea faptei potrivit art. 16-17 din OG 2/2001²² privind regimul contravențiilor este o clasică apărare procedurală, fără valoare, însă, pentru înțelegerea cazului de față. De aceea, asemenea chestiuni colaterale le vom lăsa deoparte.

Protestatarii S.R., S.L., M.A. și H.L. și-au justificat acțiunea în primul rând în temeiul art. 30 alin. 1 din Constituție – „Libertatea de exprimare a gândurilor, a opini-

nele citate în studiul de față au fost preluate din: *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, studiu introductiv, introduceri, note și traducere de Răzvan Perșa, ediție bilingvă, 3 volume, Editura Basilica, București, 2018.

¹⁹ „Scoateți afară dintre voi pe cel rău” (Cor. 5, 13); citatele biblice din prezentul studiu au fost preluate din *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2008.

²⁰ În realitate, textul citat ca din Corinteni aparține Epistolei către Efeseni: „Și nu fiți părtași la faptele cele fără roadă ale întunericului, ci mai degrabă, osândiți-le pe față” (Ef. 5, 11).

²¹ Sentința 657285/ 10.10.2011 a Jud. Buzău.

²² Conform art. 16 alin. 1 „procesul-verbal de constatare a contravenției va cuprinde în mod obligatoriu (...) descrierea faptei contravenționale cu indicarea datei, orei și locului în care a fost săvârșită, precum și arătarea tuturor împrejurărilor ce pot servi la aprecierea gravității faptei și la evaluarea eventualelor pagube pricinuite”, iar potrivit art. 17, „lipsa mențiunilor privind (...) a faptei săvârșite și a datei comiterii acesteia sau a semnăturii agentului constatator atrage nulitatea procesului-verbal” (Ordonanța nr. 2 din 12 iulie 2001 privind regimul juridic al contravențiilor, publicată în M.O. nr. 410 din 25 iulie 2001, forma consultată valabilă pentru perioada 04.10.2009-25.11.2010, la data săvârșirii faptelor contravenționale).

ilor sau a credințelor (...) sunt inviolabile”²³, corelat cu art. 29 alin. 1 din Constituție – „Libertatea gândirii și a opiniilor, precum și libertatea credințelor religioase nu pot fi îngrădite sub nici o formă. Nimeni nu poate fi constrâns să adopte o opinie ori să adere la o credință religioasă, contrare convingerilor sale”²⁴. Însă în cazul de față, nu a fost vorba de o acțiune a membrilor Bisericii Ortodoxe Române îndreptată împotriva celor 8 protestatari schismatici prin care să-i fi împiedicat să-și exercite credința, ci invers, de o acțiune prin care această facțiune minoritară desprinsă de comuniunea cultului a tulburat desfășurarea ritualului acelei majorități. De altfel, teza 1 a ambelor articole, 29 și 30 din Constituție, stabilește doar enunțul de principiu al libertății religioase, după care, în finalul articolelor prevede garanțiile pentru exercitarea libertății religioase cu bună-credință față de drepturile celorlalți. În acest sens, instanța a opus fiecăruia din cei 4 petenți prevederile art. 30 alin. 6 din Constituție – „Libertatea de exprimare nu poate prejudicia demnitatea, onoarea, viața particulară a persoanei și nici dreptul la propria imagine”²⁵ precum și ale art. 29 alin. 2 – „Libertatea conștiinței este garantată; ea trebuie să se manifeste în spirit de toleranță și de respect reciproc”. În interpretarea și aplicarea normei constituționale, instanța a mai semnalat că sancțiunea contravențională nu a privit mesajul în sine, care era protejat în conținutul lui de art. 29-30 din Constituție, ci „modalitatea de expunere a acestuia” a unui grup religios minoritar față de altul majoritar. Nefiind vorba de vreun act de intoleranță din partea celui din urmă față de cel dintâi, instanța a atras atenția în cazul lui M.A. că faptul e membră a unei facțiuni care nu recunoaște actuala conducere a bisericii „nu îi conferă dreptul de a tulbura libertatea de manifestare a cultului religios de către majoritatea membrilor lui”²⁶, ale căror drepturi sunt, și ele, protejate de lege. Cu alte cuvinte, instanța, în mod corect, a apreciat că sancțiunea modului de a-și exercita libertatea religioasă al lui M.A. a fost necesară pentru apărarea ordinii sociale și protecția drepturilor altora. În drept, instanța a motivat cu art. 57 din Constituție, potrivit căruia „cetățenii români, cetățenii străini și apatrizii trebuie să-și exercite drepturile și libertățile constituționale cu bună credință, fără să încalce drepturile și libertățile celorlalți”²⁷. Ideea bunei credințe e conformă cu principiul definitoriu al dreptului

²³ Constituția României din 21 noiembrie 1991, republicată în M.O. nr. 767/31.10.2003.

²⁴ Asupra acestui articol fundamental privind libertatea religioasă, v. C. IONESCU, „Câteva considerații pe marginea art. 29 din Constituția României revizuite”, *Pandectele Române*, nr. 12, 2015, pp. 17-33; pentru un studiu recent asupra libertății religioase în perioada pandemiei, v. Radu ZIDARU, „Restrângerea exercițiului libertății religioase în preajma sărbătorilor pascale – o analiză critică”, *Universul Juridic*, nr. 6, 2020, pp. 108-122.

²⁵ În legătură cu aceasta, v. Marius ANDREESCU, „Libertatea de exprimare. Semnificații și implicații juridice și teologice” în Marius ANDREESCU, *Filozofie, credință și drept. Studii și eseuri*, Editura Universitară, București, 2016, pp. 407-425.

²⁶ Sentința 657285/ 10.10.2011 a Jud. Buzău.

²⁷ În acest sens, v. Maria CONȚ, „Dreptul la libera exprimare versus dreptul la demnitate și la propria imagine”, *Revista Română de Jurisprudență*, nr. 2, 2019, pp. 46-62.

de *non laedere*²⁸, a nu vătăma pe altul în exercitarea dreptului tău, atâta timp cât altul nu ți-a obstrucționat, în mod evident și neechivoc, exercitarea propriului tău drept.

În prelungirea dispozitivului de apărare prin art. 29-30 din Constituție, petenții S.R., S.L., M.A. și H.L. au făcut apel la prevederile art. 9 alin. 1. din CEDO (Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului) – „Orice persoană are dreptul la libertate de gândire, de conștiință și de religie ; acest drept include libertatea de a-și schimba religia sau convingerile, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea în mod individual sau colectiv, în public sau în particular, prin cult, învățământ, practici și îndeplinirea ritualurilor”²⁹, corelat cu art. 10 alin. 1 din CEDO – „Orice persoană are dreptul la libertate de exprimare. Acest drept include libertatea de opinie și libertatea de a primi sau a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere...”³⁰. Petenții au dat, desigur, o interpretare tendențioasă acestor prevederi, întrucât nimeni nu le-a contestat dreptul de „a-și schimba religia și convingerile”, chiar prin ceea ce canoanele și dreptul bisericesc definesc altminteri ca *schismă*, dar nu de a acționa în interiorul cultului majoritar prin obstrucționarea ritualurilor acestuia în timpul desfășurării lor. Este, așadar, vorba, nu de o exercitare a unui ritual propriu, separat de majoritate, ci de împiedicarea ritualului majorității înseși. De aceea, în mod just, instanța a răspuns la fiecare dintre aceste apărări cu dispozițiile art. 9 alin. 2 din CEDO – „Libertatea de a-și manifesta religia sau convingerile nu poate face obiectul altor restrângeri decât cele prevăzute de lege... necesare pentru siguranța publică, protecția ordinii, ...a drepturilor și a libertăților altora”³¹, precum și cu cele ale art. 10 alin. 2 din CEDO – „Exercitarea acestor libertăți... poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri... care, într-o societate democratică, constituie măsuri necesare pentru... apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția... reputației sau a drepturilor altora...”³². Întregul spirit al art. 9-10 din CEDO privind libertatea religioasă și libertatea de exprimare se poate aprecia numai lecturându-le în integralitatea lor, atât în teza iniți-

²⁸ Conform definiției lui Ulpian a dreptului roman: *juris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere suum cuique tribuere* – „principiile dreptului sunt acestea: a trăi în mod onorabil, a nu vătăma pe altul, a da fiecăruia ce este al său” (Emil MOLCUȚ, Dan OANCEA, *Drept roman*, Casa de Editură și Presă „Șansa” S.R.L., 1993, p. 6).

²⁹ Convenția din 4 noiembrie 1950 pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, amendată prin Protocoalele nr. 3, 5 și 8 și completată prin Protocolul nr. 2, a fost ratificată de Parlamentul României și a fost publicată în M.O. 135 din 31 mai 1994; în studiul de față am folosit forma Convenției actualizată la 1 iunie 2010, accesibilă la echr.coe.int.

³⁰ Pentru libertatea de exprimare în jurisprudența CEDO, v. European Court of Human Rights, *Guide on Article 10 of the European Convention on Human Rights. Freedom of expression*, publicat la 31 martie 2020 și accesibil pe site-ul oficial https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_10_ENG.pdf.

³¹ Asupra interpretării și aplicării principiului libertății religioase și de conștiință în jurisprudența CEDO, v. European Court of Human Rights, *Guide on Article 9 of the European Convention on Human Rights. Freedom of thought, conscience and religion*, actualizat la 31 August 2020, publicat și accesibil la https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_9_ENG.pdf.

³² A se vedea nota 30.

ală, cât și în garanțiile prevăzute pentru protejarea drepturilor celorlalți. În cazul de față, fapta celor 4 protestatari, S.R., S.L., M.A. și H.L., a fost îndeajuns de evidentă și neechivocă ca să se observe sensul constrângerii drepturilor altora, dinspre o facțiune minoritară către majoritate iar nu invers.

În legătură cu art. 9-10 din CEDO, instanța a mai precizat că, potrivit jurisprudenței acesteia, „nu reprezintă o ingerință nejustificată într-o societate democratică instituirea unui control asupra modului de exprimare a ideilor contrare unei religii, iar nu a conținutului lor”³³, la fel ca în cazul art. 29-30 din Constituție, care protejează conținutul libertății religioase și a libertății de exprimare în sine, iar nu neapărat orice formă pe care o îmbracă acestea în societate. De asemenea, instanța a amintit că însuși „CEDO a statuat că art. 9 nu protejează orice act motivat sau inspirat de o anumită religie sau convingere”, citând cazul *Pichon și Sajous c. Franța* (1999)³⁴, a doi farmaciști francezi care au refuzat, din motive de conștiință, să vândă contraceptive la 3 femei care s-au prezentat cu rețetă expresă de la medicul lor, astfel încât respectivilor farmaciști li s-a respins protecția art. 9 din CEDO, asimilându-i unei minorități care obstrucționează drepturile majorității. Miza cazului *Pichon c. Franța* este una deosebită pentru libertatea religioasă, dar discuția lui trebuie făcută într-o cercetare aparte, neputând ocupa spațiul studiului nostru. Vom remarca doar, cu valoare de principiu, că prezumpția de bună-credință în astfel de cazuri, sau ceea de dreptul anglo-saxon numește „the benefit of the doubt” (beneficiul dubiului), pare să încline mai adesea în favoarea celui care a suferit efectele acțiunii/inacțiunii altcuiva, a celui căruia i s-a refuzat, i s-a respins accesul la ceva, fără să se mai examineze valoarea socială apărută în sine. Altfel spus, principiul echității pure poate fi o capcană, atâta timp cât valorile invocate și puse în balanță – dreptul la avort *vs.* dreptul la viață – nu cântăresc întotdeauna în valoare egală de 1:1, ci se întâmplă ca unul să fie subsumat celuilalt. Însă în speța de față, a bisericii Sf. Dumitru Buzău, principiul echității pare să fi fost interpretat de instanță în mod corect, prin prisma faptului că se ciocnesc două libertăți de aceeași natură – libertate religioasă, iar prioritatea s-a dat celui care riscă să și-o diminueze sau să și-o piardă pe a sa.

³³ Sentința 5957/12.09.2011 a Jud. Buzău în Dosar 243/200/2011 (petent M.A.).

³⁴ În cauza *Pichon și Sajous c. Franța* (cererea no. 49853/99, <https://hudoc.echr.coe.int>), 2 farmaciști francezi au refuzat să vândă contraceptive la 3 femei care aveau prescripție de la doctor, invocând protecția art. 9 din CEDO; Curtea a respins apelul farmaciștilor, pe motivul că articolul 9 „does not always guarantee the right to behave in public in a manner governed by that belief” („nu garantează întotdeauna dreptul de a te comporta în public într-o manieră conformă credinței tale” – trad.n.), argumentând ulterior că „as long as the sale of contraceptives is legal and occurs on medical prescription nowhere other than in a pharmacy, the applicants cannot give precedence to their religious beliefs and impose them on others as justification for their refusal to sell such products” („atâta timp cât vânzarea contraceptivelor este legală și este accesibilă pe bază de prescripție doar în farmacie, aplicanții nu pot da preeminență convingerilor lor religioase și să le impună altora ca justificare pentru refuzul lor de a vinde asemenea produse” – trad.n.).

NATURA DE DREPT A PEDEPSEI ȘI PROBLEMA CALIFICĂRII FAPTEI

O ultimă chestiune de drept (civil) atinsă de speța noastră este gradul de pericol social al faptei, măsurat prin pedeapsa contravențională, în temeiul OG 2/2001 privind regimul contravențiilor și al Legii 61/1991 privind încălcarea liniștii publice. În concret, art. 5 alin. 5 din OG 2/2001³⁵ stabilește că „sanctiunea stabilită trebuie să fie proporțională cu gradul de pericol social al faptei săvârșite”³⁶, completat de art. 21 alin. 3 din același act normativ care cere ca, la individualizarea pedepsei, să se țină seama de „împrejurările în care a fost săvârșită fapta, de modul și mijloacele de săvârșire a acesteia, de scopul urmărit, de urmarea produsă, precum și de circumstanțele personale ale contravenientului”³⁷. Am semnalat aceste aspecte pentru că în cele patru dosare ale contravenienților de pe rolul Judecătoriei Buzău, a existat o jurisprudență împărțită, ele fiind judecate de completuri diferite, și primind soluții diferite: în două cazuri (M.A. – completul CC 05³⁸; H.L. – completul CC 02³⁹) plângerea contravenienților a fost respinsă ca neîntemeiată și sancțiunea amenzii a rămas valabilă; însă în celelalte două cazuri (S.R. – completul CC 11⁴⁰; S.L. – completul CC 03⁴¹), plângerea a fost admisă și sancțiunea amenzii de 200 lei a fost înlocuită cu avertismentul scris, tocmai în baza art. 5 alin. 5, respectiv a art. 21 alin. 3 din OG 2/2001, precum și în temeiul art. 34 alin. 1 și a art. 38 alin. 3 din OG 2/2001, care permit instanței să dispună „înlocuirea amenzii contravenționale cu avertisment” (art. 38 alin. 3), constând în „atenționarea verbală sau scrisă a contravenientului asupra pericolului social al faptei săvârșite, însoțită de recomandarea de a respecta dispozițiile legale”⁴² (art. 7 alin. 1). Trebuie spus și că amenda în cuantum de 200 lei era minimul prevăzut de art. 3 lit. b din Legea 61/1991 privind încălcarea liniștii publice, care stabilea limitele amenzii între 200 și 1.000 lei, așadar vorbim de o coborâre sub limita inferioară a pedepsei.

³⁵ Ordonanța nr. 2 din 12 iulie 2001 privind regimul juridic al contravențiilor, publicată în M.O. nr. 410 din 25 iulie 2001, forma consultată valabilă în perioada 04.10.2009-25.11.2010, la data incidentului de la biserica Sf. Dumitru din Buzău.

³⁶ Asupra noțiunii de proporționalitate, v. Marius ANDREESCU, „Proporționalitatea - principiu constituțional”, în *Filozofie, credință și drept*, pp. 101-111; v. de asemenea, Marius ANDREESCU, „Dispoziții constituționale românești care implică principiul proporționalității”, *Dreptul*, nr. 5, 2017, pp. 74-90.

³⁷ Individualizare aplicată de instanță în cazul cu petentul S.L. (Sentința 3534/11.05.2011).

³⁸ Sentința 5957/12.09.2011 a Jud. Buzău în Dosar 243/200/2011.

³⁹ Sentința 657285/10.10.2011 a Jud. Buzău în Dosar 242/200/2011.

⁴⁰ Sentința 3408/09.05.2011 a Jud. Buzău în Dosar 244/200/2011.

⁴¹ Sentința 3534/11.05.2011 a Jud. Buzău în Dosar 246/200/2011.

⁴² În privința avertismentului contravențional, v. Tiberiu MEDEANU, „Posibilitatea aplicării avertismentului în cazul contravențiilor pentru care nu se prevede în mod expres această sancțiune”, *Pandectele Române*, 5, 2017, pp. 107-114; Tiberiu MEDEANU, „Jurisprudență referitoare la aplicarea avertismentului pentru contravențiile în care legea specială nu prevede această sancțiune”, *Revista Română de Jurisprudență*, 6, 2017, pp. 180-186.

Întrebarea care se naște aici este de ce doi judecători au apreciat fapta ca ofensivă pentru relațiile sociale (religioase) iar alți doi judecători au evaluat-o ca mai puțin ofensivă, încât să reducă pedeapsa sub limita minimă a amenzii, doar la un avertisment? În fond, dimensiunea pedepsei indică valoarea socială care este apărută, importanța acesteia, anume libertatea de manifestare a cultului religios, garantată de art. 29 din Constituție și de art. 381 din Codul Penal⁴³, care sancționează „tulburarea liberei exercitări a ritualului unui cult religios” cu „închisoare de la 3 luni la 2 ani sau cu amendă”⁴⁴. Cu alte cuvinte, Codul Penal a stabilit că valoarea socială respectivă trebuie apărută cu o pedeapsă de la amendă în sus, mergând până la închisoare. Pe de altă parte, fapta celor 4 protestatari nu a fost încadrată penal, pe art. 381 din Codul Penal, așa cum ar fi fost firesc, având în vedere că s-a produs în interiorul unui locaș de cult, în timpul ritualului sacru, ci contravențional, pe art. 2 pct. 26 din Legea 61/1991 privind încălcarea liniștii publice, care stabilește: „Constituie contravenție săvârșirea oricăreia dintre următoarele fapte, dacă nu sunt comise în astfel de condiții încât, potrivit legii penale, să fie considerate infracțiuni: (...) provocarea ori participarea efectivă la scandal în locuri sau localuri publice”⁴⁵, cu o pedeapsă ce merge de la amendă în jos la cea mai blândă – avertismentul. Art. 1 din OG 2/2001 privind regimul contravențiilor, de altfel, statuează cu valoare de principiu că „legea contravențională [inclusiv Legea 61/1991 – n.n.] apără valorile sociale care nu sunt ocrotite de legea penală”⁴⁶, or, în cazul de față, vorbim de o valoare socială deosebită care era protejată, deja, de legea penală printr-o normă specială (art. 381 din Codul Penal). Acestea fiind spuse, trebuie să constatăm că, raportat cel puțin la jurisprudența unor asemenea cazuri, lăcașul de cult nu a fost protejat în specificul lui, în caracterul lui propriu de spațiu de închinare sacră, mai mult decât orice alte „localuri publice” obișnuite. Din moment ce fapta s-a produs în timpul Sfintei Liturghii, la ora 09.50, după Sfânta Evanghelie, adică a atins miezul libertății religioase a unui act de cult al Bisericii Ortodoxe Române, ea nu trebuia încadrată pe regimul comun al contravențiilor, ci pe regimul de protecție sporită oferit de dreptul special care guvernează un segment aparte al relațiilor sociale – relațiile sociale religioase, anume art.

⁴³ Codul Penal din 17 iulie 2009 (Legea 286/2009), publicat în M.O. nr. 510 din 24 iulie 2009, forma consultată la data săvârșirii faptei contravenționale (07.11.2010).

⁴⁴ Pentru un caz recent de jurisprudență pe art. 381 Codul Penal (tulburarea ritualului religios), v. Decizia 147/07.02.2020 a Curții de Apel Bacău, privind tulburarea prin violențe a unei Slujbe de sfințire a apei în Postul Crăciunului, în data de 15.11.2018 (<https://www.ilegis.ro>).

⁴⁵ V. comentariul asupra acestei prevederi la Mihai Costin TOADER, *Tulburarea ordinii și liniștii publice*, pp. 120-121.

⁴⁶ Pentru reflecții asupra delimitării între domeniul penal și contravențional, v. Cosmin SOVAR, „Considerații cu privire la cadrul general actual al ilicitului contravențional”, *Revista Română de Jurisprudență*, 1, 2017, pp. 185-201; v., de asemenea, Adrian Gabriel DINESCU, *Legislația contravențiilor. Comentarii, doctrină și jurisprudență*, ed. Hamangiu, 2016; Andrei PAP, *Studii și note de drept contravențional*, ed. Universul juridic, 2017.

381 din Codul Penal⁴⁷. Concluzia acestor reflecții este că, deși premisa încadrării juridice a fost greșită, judecătorii care au lăsat valabilă cel puțin sancțiunea amenzii contravenționale minime de 200 lei⁴⁸ au procedat în raport cu gradul sporit de pericol social al faptei (care depășea nivelul contravențiilor) iar judecătorii care au tratat-o ca foarte puțin relevantă și au redus-o sub această limită minimă, la avertisment, au procedat greșit în raport cu gradul pericolul social al faptei. Din declarațiile martorului preot-paroh N.P., a reieșit că era vorba de un „grup anarhic”⁴⁹ care obișnuia să tulbure slujbele religioase ortodoxe ale bisericilor de pe raza județului Buzău, și că mai avuseseră loc astfel de incidente la biserica Sf. A. din Buzău, precum și la biserica Sf. Dumitru din Buzău, în primăvara anului 2010. Probabil datorită faptului că protestatarii nu au fost prinși și identificați anterior, și nu li s-a aplicat atunci o sancțiune contravențională, magistrații Judecătoriei Buzău au evaluat fapta ca fiind la prima abatere, fără precedente (contravenționale). În orice caz, prin prisma faptului că acțiunea era incriminată și de legea penală, nu doar de cea contravențională, sancționarea sub limita minimă a amenzii contravenționale prin avertisment în acest caz apare ca nejustificată, și, ca urmare, valoarea socială a libertății religioase ca insuficient ocrotită.

NATURA CANONICĂ A FAPTEI ȘI PERSPECTIVE DE DREPT BISERICESC

Dacă am examinat toate aspectele civile ale speței, și am văzut felul în care dreptul statal, civil și constituțional, a calificat acest caz de manifestare religioasă, e timpul să observăm perspectiva canoanelor și a dreptului bisericesc față de legitimitatea demersului celor 4 protestatari (S.R., S.L., M.A., H.L.). Cheia dezlegării acestei probleme, sau *problema de drept* este să înțelegem care este cadrul normativ bisericesc în care acțiunea de criticare a ierarhiei Bisericii Ortodoxe Române ar putea fi justă și legitimă, și ce depășește limitele acestui cadru? Ce reprezintă o critică justă a ierarhiei bisericești și ce reprezintă *schismă*, adică o ieșire în afara regulilor și procedurilor canonice ale cultului?

Să ne reamintim acuzele în fond ale S.R., S.L., M.A. și H.L. la adresa ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române, scandate sub formă de lozinci în biserica Sf. Dumitru: „avem nevoie de un Sinod Sfânt și nu de unul compromis”; „vrem patriarh nepătat să ne scape de păcat”; „salvarea Ortodoxiei prin schimbarea ierarhiei”; „Jos patriarhul! Jos episcopii! Jos mafiștii! Jos comuniștii”⁵⁰; de asemenea, cei 4 protestatari schismatici s-au considerat în drept a solicita schimbarea „ierarhilor nevrednici sau a

⁴⁷ Tot asupra încadrării faptei, după pericolul ei social, între penal și contravențional, v. Monica Marcela DINU-BAKOS, *Echitatea în dreptul penal substanțial*, ed. Universul Juridic, 2018.

⁴⁸ În forma valabilă la 07.11. 2010, Legea 61/1991 prevedea în art. 3, alin. 1, lit. b sancționarea faptei de „provocare de scandal în locuri publice” (pct. 26) cu „amendă de la 2.000.000 lei la 10.000.000 lei”, în valoarea monedei de atunci.

⁴⁹ Afirmații cuprinse în Sentința 5957/12.09.2011 a Jud. Buzău în Dosar 243/200/2011 (cu petentul M.A.).

⁵⁰ Lozinci scandate în comun de cei patru protestatari (S.R., S.L., M.A., H.L.).

căror hirotonire nu mai este valabilă... acuzați sau chiar dovediți de colaborări dubioase”⁵¹, în baza Pidalionului (can. 89 Sf. Vasile cel Mare: „curățați Biserica, alungându-i pe cei nevrednici din ea”⁵²) și a îndemnului Sf. Ap. Pavel („Scoateți afară dintre voi pe cel rău” – Cor. 5, 13). Totodată, M.A. și H.L. au declarat că au efectuat demersuri de schimbare a ierarhilor ortodocși și „pe calea petițiilor dar nu au primit niciodată răspuns”.

Nu vom intra, desigur, pe fondul acestor acuzații, intrând în speculații sterile asupra presupuselor legături de colaborare cu Securitatea la care s-ar fi putut referi protestatarii („Jos comuniștii”), nedovedite, sau să încercăm să înțelegem la ce se referă sintagma „colaborări dubioase”. Aceasta nu are nicio relevanță pentru miza cazului nostru. Problema de drept, problema juridică și canonică care trebuie să ne suscite dezbateră este admisibilitatea judecării ierarhilor în cadrul procedurilor dreptului bisericesc ortodox, respectiv inadmisibilitatea sancționării lor disciplinare în afara regulilor acestui drept.

Așadar, făcând momentan abstracție de calitatea celor 4 protestatari de a fi în schismă față de Biserica Ortodoxă Română, cum ar fi trebuit să procedeze 4 creștin-ortodocși nedespărțiți de comuniunea cultului pentru a cere sancționarea/demiterea ierarhilor acuzați de nevrednicie? Normele speciale aplicabile în acest caz sunt *Regulamentul autorităților canonic disciplinare și al instanțelor de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române* (2015)⁵³ și *Statutul de organizare și funcționare al Bisericii Ortodoxe Române* din 2008⁵⁴, modificat prin Ordinul Secretariatului de Stat pentru Culte 116/19.12.2019⁵⁵. Astfel, până acum, *Regulamentul de judecată* prevedea că „Sfântul Sinod este unica instanță de judecată canonică a membrilor săi pentru orice fel de abateri de la învățătura și disciplina Bisericii (art. 59, alin. 1)”⁵⁶ iar „sesizarea abaterilor săvârșite de ierarhi se face de către Sinodul mitropolitan din care face parte cel în cauză, printr-o adresă înaintată Președintelui Sfântului Sinod (art. 59, alin. 2)”. Procedura a fost actualizată, însă, la nivelul *Statutului Bisericii Ortodoxe Române* prin modificările aduse de Ordinul SSC 116/2019, astfel că, în prezent, pentru cauzele de judecată ale ierarhilor în fond a fost creat „Consistoriul Arhieresc Prim” (art. 9, alin. 4, lit. a), iar pentru cele în apel competent este „Consistoriul Arhieresc Ultim”, acestea fiind con-

⁵¹ Din declarația lui H.L., cuprinsă în Sentința 657285/10.10.2011 a Jud. Buzău.

⁵² *Pidalion*, 1992, p. 59.

⁵³ Patriarhia Română, *Regulamentul autorităților canonic disciplinare și al instanțelor de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române*, text aprobat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române prin hotărârea 937/2015 din ședința de lucru din 5-6 februarie 2015, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2015.

⁵⁴ Hotărârea Guvernului nr. 53 din 16 ianuarie 2008 privind recunoașterea Statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, publicat în M.O. nr. 50 din 22 ianuarie 2008.

⁵⁵ Ordinul nr. 116 din 19 decembrie 2019 al Secretariatului de Stat pentru Culte privind modificarea și completarea Statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, recunoscut prin Hotărârea Guvernului nr. 53/2008, publicat în M.O. nr. 13 din 10 ianuarie 2020.

⁵⁶ Cf. can. 74 ap., 6 II, 15 Antioh., 3 Sard., 1 Constantinopol (394), hot. Sf. Sinod nr. 2455/8 iunie 1949, 3505/15 iulie 1998, 4768/28 noiembrie 2007, 381/17 februarie 2011.

stituite din 7, respectiv 15 ierarhi eparhioți (art. 159, alin. 2-3). Trimiterea episcopilor în judecata Consistoriului Arhieresc Prim se face numai cu aprobarea Sinodului Permanent (art. 18 alin. 3), care „aprobă sau respinge, cu o majoritate de două treimi din numărul membrilor prezenți”⁵⁷ propunerea de trimitere în judecată. În ceea ce privește Patriarhul României, el are un regim special, astfel încât nu se supune judecării Consistoriilor Arhieresc Prim și Ultim, ci pentru el „Sfântul Sinod este autoritatea canonică disciplinară de cercetare și de judecată în primă și ultimă instanță” (Art. 13 alin. 3). Și pentru ceilalți ierarhi, „Sfântul Sinod este autoritatea canonică disciplinară și de judecată centrală a membrilor săi în ultimă instanță” (art. 13 alin. 2), însă după ce au trecut prin faza judecării la nivelul Consistoriilor Arhieresti⁵⁸. Această jurisdicție în etape a instanțelor bisericești, pe modelul instanțelor civile (fond-apel-recurs) urmărește să asigure temeinicia procesului și evitarea erorilor judiciare care ar putea să apară la nivelul unei singure instanțe, astfel încât să fie posibilă contestarea sau revizuirea hotărârilor.

Ce condiții de admisibilitate trebuie să îndeplinească acuzatorul, potrivit canoanelor și dreptului bisericesc, pentru ca acuzația îndreptată împotriva ierarhului să fie primită pentru cercetare? În primul rând, el trebuie să fie în comuniunea eclesială a cultului și să nu fi ieșit din ascultarea de Biserică prin ceea ce se numește *schismă*. Ce este schisma⁵⁹? Art. 11 alin. 1 din *Regulamentul de judecată* definește *schisma* ca fiind „despărțirea de Biserică, prin acțiuni sau interpretări publice deosebite ale unor norme de disciplină, morală și cult din învățătura și Tradiția Bisericii sau nesupunerea și refuzul de a asculta de autoritatea bisericească, după ce i s-a atras atenția în scris”⁶⁰ și ea se sancționează cu caterisirea pentru clerici (art. 11, alin. 1, lit. a), destituirea pentru cântăreți bisericești și retragerea binecuvântării pentru mireni care desfășoară diverse activități (art. 11, alin. 1, lit. b) și excluderea din monahism pentru monahi (art. 11, alin. 1, lit. c). Observăm, încă de aici, o insuficientă reglementare a situației creștinilor-ortodocși mireni care se rup de ascultarea Bisericii Ortodoxe Române, ca formă

⁵⁷ Aceste prevederi au fost citate din forma republicată a Statutului Bisericii Ortodoxe Române în M.O. nr. 97 din 10 februarie 2020.

⁵⁸ Prin Circulara nr. 1605 din 14 februarie 2020, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât demararea procedurilor de armonizare a prevederilor *Regulamentelor bisericești (inclusiv Regulamentul autorităților canonice disciplinare)* „pentru ca acestea să fie în consonanță cu prevederile actualului Statut”, astfel încât instituția Consistoriilor Arhieresti va trebui introdusă și în *Regulamentul de disciplină* din 2015.

⁵⁹ Potrivit definiției din DEX, schisma este o „sciziune în sânul Bisericii, refuz al unui grup de creștinoși de a se supune conducerii oficiale; dezbinare, ruptură provocate de o deosebire de păreri” (*Dicționarul explicativ al limbii române*, ed. a II-a revăzută și adăugită, Academia Română – Institutul de Lingvistică, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009).

⁶⁰ În legătură cu natura și efectele schismei în viața Bisericii, v. Dumitru STĂNILOAE, „Motivul și urmările dogmatice ale schismei”, *Orthodoxia*, nr. 2-3, 1954, pp. 219-259; Ene BRANIȘTE, „Schisma și cultul creștin”, *Orthodoxia*, nr. 2-3, 1954, pp. 260-299; Liviu MOISIU, „Principii și pogorăminte canonice referitoare la primirea ereticilor și schismaticilor”, *Mitropolia Ardealului*, 7-8, 1984, pp. 464-475; pentru concordanță canonică, v. Can. 31 ap., 18 IV, 34 V-VI, 6 Gangra, 5 Ant., 9-11, 67 și 124 Cartag., 1 Vasile cel Mare, 13-15 I-II.

de sancțiune. Simpla „retragere a binecuvântării” pentru a anumită activitate economică, culturală, misionară etc. este insuficientă pentru a constata calitatea unei persoane care s-a despărțit de trupul Bisericii, în acest sens fiind nevoie de o sancțiune echivalentă afurisirii sau chiar excomunicării. Dacă un cleric primește statutul anterior de mirean prin caterisire (în cazul în care e caterisire definitivă), un mirean prin afurisire/excomunicare⁶¹ trebuie să primească statutul anterior intrării în comuniunea Bisericii, și mai ales în comuniunea euharistică, adică deși este botezat, este oprit de la sinaxă și de la Împărtășanie.

Iată cum văd canoanele statutul schismaticilor și al celor ruși de comuniune, mai ales în ceea ce privește acuzațiile în procesele de judecată ale episcopilor. Can. 6 II, mai întâi, prevede în cazul acuzării episcopilor „să fie examinate persoanele acuzatorilor”, ca să nu fie primiți eretici între aceștia, iar prin „eretici” canonul înțelege „pe cei care au fost îndepărtați de la Biserică în trecut (...) și pe cei care pretind că mărturisesc credința cea sănătoasă, dar s-au separat și s-au adunat împotriva episcopilor noștri canonici”⁶². Este exact situația protestatarilor S.R., S.L., M.A. și H.L. care s-au declarat formal „de religie creștin-ortodoxă” în fața instanței, deși era evident că se separaseră de mai multă vreme de comuniunea cultului ortodox. Can. 21 IV, de asemenea, prevede ca laicii care acuză pe episcopi „să nu fie acceptați pur și simplu spre acuzare fără nicio investigație, dacă nu a fost mai întâi examinată reputația lor”⁶³. Este evident că toate aceste observații privesc nu procesul civil de la Judecătoria Buzău, ci procesul de judecată bisericească, dacă s-ar fi făcut, adică modul în care ar fi trebuit instrumentate acele „petiții” de care vorbeau protestatarii, ca să fie admisibile în procedura disciplinară a Bisericii Ortodoxe Române. Cu alte cuvinte, constatăm aici viciul de procedură și motivul pentru care „petițiile” respective „nu au primit niciodată răspuns”, pentru că, de fapt, nu erau îndreptățite la un atare răspuns.

Un alt canon ce face inadmisibilă plângerea celui excomunicat împotriva episcopului este Can. 128 Cartag.: „să nu fie admis la acuzare acela care fie că ar fi cleric, fie laic, după ce a fost îndepărtat de la comuniune, se află încă în această afurisire și doarește să depună o acuzație”⁶⁴. Prin aceasta, Biserica a căutat să evite procesele vicioase născute de pe urma excomunicării unor creștini nevrednici, care nu ar fi făcut decât să prelungească starea conflictuală și antagonică a acestora cu biserica lor canonică,

⁶¹ Asupra naturii și diferențelor între pedepsele canonice, v. Ioan FLOCA, „Caterisirea în dreptul bisericesc ortodox”, în *Omagiu profesorului Nicolae V. Dură la 60 de ani*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului, 2006, pp. 1192-1196; Nicolae DURĂ, „Precizări privind unele noțiuni al dreptului canonic bisericesc (depunere, caterisire, excomunicare, afurisire și anatema) în lumina învățaturii ortodoxe. Studiu Canonic”, *Orthodoxia*, nr. 2, 1987, pp. 84-143; Silviu PUFULETE, „Pedeapsa coborârii din treaptă după canoanele Bisericii Ortodoxe”, *Studii Teologice*, nr. 1-2, 1975, pp. 41-51.

⁶² Vezi pentru concordanță, Can. 74 Ap.; 9, 17, 21 IV; 12, 14, 15 Ant.; 4 Sard.; 8, 12, 15, 19, 28, 87, 96, 125, 128, 129, 130 Cart. (Reamintim că toate canoanele din studiul de față sunt preluate din *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, studiu introductiv, introduceri, note și traducere de Răzvan PERȘA, ediție bilingvă, 3 volume, Editura Basilica, București, 2018.)

⁶³ V. și Can. 74 Ap.; 6 II; 8, 19, 128, 129, 130 Cart.

⁶⁴ V. în legătură Can. 74 Ap.; 6 II; 9, 21 IV; 8, 19, 129, 130 Cart.

prin vendete personale. Pe lângă această condiție pe care Biserica a pus-o ca acuzatorii să-și refacă mai întâi legătura eclesială, a interzis de asemenea, prin Can. 13 I-II, ca cei aflați în vreun conflict personal cu episcopul „să se îndepărteze de comuniunea aceluia înainte de cercetarea și decizia sinodului și înainte de condamnarea lui finală”, iar dacă ar face aceasta, fiind monahi sau laici, „să fie într-un tot afurișiți din Biserică, până când, după ce au lepădat unirea cu schismaticii, se vor reîntoarce la propriul lor episcop”⁶⁵. Așadar, Can. 13 I-II constată și pronunță afurisirea celor rușiți de comuniunea cu episcopul lor, a celor care nu-i pomenesc numele la slujbe (nepomenitori), a celor care nu-i recunosc autoritatea canonică mai devreme de revocarea acesteia de către Sinodul Bisericii. Principiul de conștiință canonică a fost ca un membru al Bisericii să nu-și însușească arbitrar calitatea de judecător, de autoritate canonică și disciplinară, rezervat sinodului de episcopi, ci să rămână în limita poziției de acuzator, la care are dreptul orice creștin asemenea lui. De la această regulă a interdicției separării de comuniunea cu episcopul înainte de judecata Sinodului, Biserica a făcut o singură excepție, prin Can. 15 I-II, în cazul episcopului acuzat de erezie. Astfel, nu este considerat schismatic cel care „se separă de comuniunea cu întâistătorul lor” în cazul în care episcopul promovează o erezie condamnată de Sinoade și Sfinții Părinți, și mai ales în cazul în care episcopul „propovăduiește erezia în mod public și o învață în biserică cu capul descoperit”, pe astfel de credincioși Biserica exonerându-i de vina de schismă, apreciindu-i tocmai pentru că „s-au sârguit să scape Biserica de schisme și diviziuni”⁶⁶. Această excepție, însă, trebuie interpretată cu multă acrivie canonică, deoarece se referă strict la ereziile condamnate neechivoc de către Sfințele Sinoade, mai ales cu conținut dogmatic, iar nu la feluritele tipuri de relații pe care Biserica, în epoca modernă de astăzi, le stabilește din necesitate cu statul secular (politice, economice, culturale) sau cu alte Biserici creștine (relații ecumenice), care pot avea impact asupra imaginii și a reputației sociale a Bisericii în lume⁶⁷. În acest sens, dacă am dori să anticipăm temeiul acuzațiilor protestatarilor de la Buzău, am bănui că s-ar fi putut referi la eventuale colaborări ale Bisericii Ortodoxe cu statul comunist – imposibil de identificat și de probat în cazul de față – ori la posibile relații cu mediul de afaceri, cu diverse organizații comerciale etc. Temeiul acuzațiilor este irelevant, desigur, pentru miza studiului nostru, dar am făcut toate aceste aproximări și probabilități pentru a arăta că, chiar și în cazul în care acuzațiile lui S.R., S.L., M.A., H.L.

⁶⁵ V. și Can. 31 Ap.; 18 IV; 31, 34, 59 Trul.; 5 Ant.; 6 Gangra; 10, 53 Cart.; 58 Laod.; 12, 14, 15 I-II.

⁶⁶ V. concordanța la Can. 31 Ap.; 18 IV; 31, 34, 59 Trul.; 5 Ant.; 6 Gangra; 10, 11, 53 Cart.; 58 Laod.; 12, 13, 14 I-II.

⁶⁷ Chiar la Sinodul din Creta, de pildă, din 19-26 iunie 2016, când Biserica Ortodoxă Română a fost acuzată pe nedrept de unii clerici ultra-rigoriști că ar fi făcut compromisuri dogmatice și ar fi căzut în erezie prin „unirea” cu celelalte Biserici, în realitate a fost vorba doar de faptul că „Biserica Ortodoxă acceptă *denumirea istorică* a altor biserici și confesiuni creștine eterodoxe, *fără a fi în comuniune* cu ele” (art. 6) (Răzvan PERȘA, „Documentul <Relațiile Bisericii Ortodoxe cu ansamblul lumii creștine>. Între receptare și respingere”, în *Sfântul și Marele Sinod. Eveniment eshatologic sau normalitate canonică*, ed. Patriciu VLAICU și Răzvan PERȘA, Presa Universitară Clujeană, 2018, pp. 375-419).

ar fi avut vreo consistență probatorie, ele ar fi fost inadmisibile în procesul bisericesc (azi în Consistoriile Arhieresti), dacă protestarii „de religie creștin-ortodoxă” ar fi ieșit mai înainte, în mod voluntar, din comuniunea cultului. Chiar spiritul Can. 15 I-II este nu să legitimizeze *a priori* separările arbitrare ale creștinilor de episcopii lor, ci mai degrabă să valideze în mod retroactiv aceste separări, după ce Sinodul constată că într-adevăr a fost vorba de o erezie propovăduită „cu capul descoperit”, pentru că numai Sinodul are deplina competență⁶⁸ în a constata conținutul eretic al unei învățături, deci și în a o condamna. În acest sens, numai după pronunțarea în cauză a Sinodului Bisericii Ortodoxe Române s-ar fi putut valida/invalida retroactiv comportamentul lui S.R., S.L., M.A., H.L. ca fiind ortodox sau schismatic, însă „petițiile” cu caracter de somații ultimative și apoi protestele în biserica Sf. Dumitru din Buzău arată, în mod evident, că cei patru reclamânți au evitat sistematic procedura disciplinar bisericească și spiritul canoanelor, și și-au căutat dreptatea prin acțiuni de natură contravențională. Altfel spus, modul de a cere disciplina Bisericii Ortodoxe prin mijloace ce evită tocmai Regulamentul de disciplină și Statutul Bisericii Ortodoxe par să fie exact de natura gândirii și perspectivei schismatice.

REFLECȚII ȘI CONCLUZII. DIN NOU DESPRE MIZA PROBLEMEI

În finalul cercetării noastre, să revenim la natura problemei: limita libertății de exprimare religioasă. Este legal, din punct de vedere al dreptului civil, să critici conducerea unui cult religios în timpul ritualului acelui cult desfășurat într-un spațiu închis și privat? Este canonic, din punct de vedere al dreptului bisericesc, să critici episcopii Bisericii prin proteste în timpul unei Sfinte Liturghii? Ambele sisteme de drept protejează de principiu conținutul mesajului, dar nu validează orice mod al lui de expunere publică, de manifestare în comunitate. Exprimarea critică prin întreruperea unui ritual religios privat iese din cadrul legitim al libertății de exprimare și intră în sfera a ceea ce art. 29 alin. 4 din Constituție și art. 13 alin. 2 din Legea 489/2006 a cultelor numesc „acțiuni de defăimare și învrăjpire religioasă”⁶⁹, de natură penală

⁶⁸ Potrivit art. 14 din Statutul Bisericii Ortodoxe Române republicat în M.O. nr. 97 din 10 februarie 2020, Sfântul Sinod este autoritatea deplină în interpretarea și păstrarea nealterată a învățaturii de credință creștin-ortodoxă; astfel, atribuțiile Sfântului Sinod sunt: „păstrează unitatea dogmatică, liturgică și canonică, statutară și regulamentară, în Biserica Ortodoxă Romană, precum și comuniunea cu întreaga Biserică Ortodoxă” (art. 14, alin. 1); „examinează orice problemă de ordin dogmatic, liturgic, canonic și pastoral-misionar, pe care o soluționează în conformitate cu învățătura Bisericii Ortodoxe și hotărăște, potrivit Sfintelor Canoane, asupra problemelor bisericești de orice natură” (art. 14, alin. 3); de asemenea, tot Sfântul Sinod este autoritatea care „interpretează, în formă definitivă și obligatorie, pentru toate organismele bisericești, dispozițiile statutare sau regulamentare” (art. 14, alin. 40).

⁶⁹ Art. 13, alin. 1: „Raporturile dintre culte, precum și cele dintre asociații și grupuri religioase se desfășoară pe baza înțelegerii și a respectului reciproc”; art. 13, alin. 2: „În România sunt interzise orice forme, mijloace, acte sau acțiuni de defăimare și învrăjpire religioasă, precum și ofensa publică adusă simbolurilor religioase” (Legea nr. 489 din 28 decembrie 2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor, (re)publicată în M.O. nr. 201 din 21 martie 2014).

și contravențională. De asemenea, acuzarea ierarhilor nu pe căile disciplinare regulamentare ci prin perturbarea comuniunii unei comunități la Liturghie, este de natura acelor „acțiuni sau interpretări publice deosebite” definite ca *schismă* de art. 11 din *Regulamentul instanțelor BOR* și invalidate de canoane⁷⁰. Cazul judiciar de la Buzău ne spune, ca principiu, că prețul plătit pentru libertatea conștiinței religioase a minorității (exercitat inclusiv ca schismă) este lăsarea libertății conștiinței religioase a majorității și neprovocarea ei decât într-un cadru legitim – legal și în același timp canonic⁷¹. Este o speță a relațiilor de conviețuire religioasă⁷². Însă raportat la natura fundamentală a valorii încălcate („îndeplinirea ritualurilor” – art. 9 alin. 1 CEDO), protejată de legea penală românească („împiedicarea liberei exercitări a ritualului unui cult religios” – art. 381 Codul Penal), trebuie să observăm că sancționarea ei unanimă doar pe legea contravențională („provocarea de scandal în localuri publice” – art. 2 pct. 26 din Legea 61/1991 privind liniștea publică), cu o pedeapsă coborâtă sub minimul amenzii de 200 lei către avertisment, în două din cele patru cazuri, înseamnă că această libertate fundamentală de ritual a fost calificată mai curând derizoriu, în speța de față, și că a fost insuficient ocrotită. Este, poate, unul din viciile neutralității religioase a statului, care, în echidistanța lui proclamată, asumată de magistrați, refuză să mai evalueze valoarea pusă în joc după miza jucătorilor, prin practicarea ei.

⁷⁰ Can. 31 ap., 18 IV, 34 V-VI, 6 Gangra, 5 Ant., 9-11, 67 și 124 Cartag., 1 Vasile cel Mare, 13-15 I-II.

⁷¹ În legătură cu ciocnirea dintre diversele tipuri de conștiință și sistemele normative pe care le generează, v. Nasty VLĂDOIU, „Conștiința ca fundament al drepturilor omului”, *Universul Juridic*, 6, 2020, pp. 102-107.

⁷² V. Marius ANDREESCU, „Libertatea conștiinței. Implicații juridice și religioase”, *Management intercultural*, XVII, 2015, 2, p. 303-311.